

Nr 349

Av herr **Helén m. fl.**, *angående kriminalvårdens utformning, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 391 i Andra kammaren.)

Sammanfattning

I denna motion begär folkpartiet en parlamentarisk utredning för att närmare bestämma kriminalvårdens inriktning, dess plats i samhällsutvecklingen och dess andel av resurserna. Vid utredningen måste övervägas hur fångvårdsanstalternas storlek och utformning kan påverka vård- och rehabiliteringsmöjligheterna för de intagna. Man bör vidare söka utröna om inte en stor del av det klientel, som nu är intaget på ordinära fångvårdsanstalter, även av sluten karaktär, med bättre resultat skulle kunna vistas på anstalter av ungefär samma typ som de redan befintliga fri-vårdshemmen. En prövning måste även ske om inte behandlingstiden på anstalt, som nu i huvudsak anslås till arbete och yrkesutbildning, borde i långt större omfattning ägnas åt åtgärder som syftar mera direkt till en påverkan på den enskildes personlighet i rehabiliterande riktning. I samband med en sådan utredning torde det bli oundgängligt att även påföljdssystemet i brottsbalken omprövas.

I avbidan på resultatet av en allmän utredning och i anslutning till de synpunkter, som ovan angivits i direktiven för utredningen, yrkas i motionen vissa omedelbara reformåtgärder. Sålunda bör kriminalvårdsstyrelsen få i uppdrag att utreda frågan om ett systematiskt utbyte av platser på fångvårdsanstalt mot platser på anläggningar av hemliknande karaktär, närmast för viss del av interneringsklientelet. Vidare bör försök göras med att överföra avsevärd behandlingstid på anstalterna från arbetsdriften till andra vårdmässiga aktiviteter.

En av kriminalvårdsstyrelsen föreslagen professur i behandlingsforskning bör inrättas.

I ett särskilt avsnitt behandlas frågan om de intagnas medinflytande i anstaltsverksamheten. Partiet yrkar här att lämpliga normer för sådant medinflytande snarast fastställas.

Slutligen yrkas viss uppräknig av anslaget till kriminalvårdsstyrelsen för att ge det mycket arbetstyngda ämbetsverket bättre möjligheter att leda den utvecklingsprocess som fortgår (225 264 kronor). Anslagshöjning föreslås även i anstalternas avlöningsanslag för anställande av ytterligare fem assistenter för att förbereda de intagnas frigivning (200 000 kronor) och för att främja idrotts- och bildningsverksamhet samt arbetsmarknadsfrågor och facklig verksamhet (100 000 kronor).

Allmänna synpunkter

Vissa uttalanden i statsverkspropositionen kan tydas så att regeringen är mer medveten än tidigare om de stora bristerna i kriminalvården och beredd att ta nya djärva grepp. Ett av dessa uttalanden synes oss ha sådan vikt att vi här citerar chefen för justitiedepartementet:

Det är inte längre lämpligt eller möjligt att upprätthålla några fasta skiljelinjer mellan anstaltsvård och frivård. En gränsdragning mellan dessa båda verksamhetsfält ter sig för varje dag alltmer konstlad. Allt vad som görs på anstaltssidan påverkar till sist frivården. Och insatser inom frivården ger direkta utslag i anstaltsvården. Man rör sig här med kommunicerande system.

Det är därför angeläget, att detta funktionella samband följs upp budgetärt, administrativt och organisatoriskt. Ett omfattande utvecklings- och anpassningsarbete pågår i detta syfte.

Denna principiella inställning kan vi helt godtaga. I den mån kriminalvården får förstärkningar har propositionen lagt huvudvikten vid frivården och gränsområdet mellan frivård och anstaltsvård. Men granskar man vad »den budgetära uppföljningen» har att ge i förhållande till de krav som det ansvariga ämbetsverket, kriminalvårdsstyrelsen, ansett sig böra ställa, finner man att regeringen är alltför återhållsam och tveksam inför nya initiativ.

Vi kommer därför att under olika punkter nedan yrka uppräknig av vissa anslag där vi funnit en förstärkning särskilt angelägen. Med hänsyn bland annat till de problem som narkotikamissbruket skapat för kriminalvården och som utförligt skildras i kriminalvårdsstyrelsens petita skulle vi gärna ha sträckt oss längre i våra krav på anslagshöjningar. I nämnda avseende kan vi emellertid hänvisa till narkomanvårdskommitténs nyligen framlagda betänkande, vari föreslås omfattande **åtgärder inom kriminalvårdens ram** för behandlingen av de där omhändertagna narkomanerna, vilkas antal ju för närvarande beräknas till omkring 3 000. Vi förutsätter givetvis att kriminalvårdsstyrelsen för den verksamheten snarast skall få tillräckliga resurser.

Pågående och föreslagna utredningar

I propositionen omnämns åtskilliga utredningar som har anknytning till kriminalvården.

Det anges sålunda helt kort att utredningen för programbudgetering pågår bland annat för kriminalvården. Av kriminalvårdsstyrelsens petita kan inhämtas att en försöksverksamhet pågått sedan början av år 1968 samt att styrelsen torde kunna presentera sina anslagsäskanden för budgetåret 1971/72 i programbudgetform. Det måste betecknas som mycket angeläget att denna utveckling forceras.

Om programbudgetering införs, har man nämligen anledning anta att styrelsen inom de fastställda ramarna skall få tillfälle att snabbt genomföra betydelsefulla åtgärder som nu fördröjs eller hindras genom de budgetära bestämmelsernas stelhet.

Fångvårdens byggnadskommitté ägnar sig åt den långsiktiga byggnadsplane-

ringen. Regeringen bör se till att denna kommitté i sin verksamhet, särskilt när det gäller större anstaltsprojekt, handlar så att ingen onödig fastlåsning sker vid omstridda stereotypa och alltför stora anläggningar. I det, för att citera justitieministern, pågående »omfattande utvecklings- och anpassningsarbetet» på kriminalvårdens fält måste av såväl investerings- som vårdmässiga skäl iakttas den största varsamhet när det gäller att avgöra hur anstaltssystemet bäst skall fungera. Att det måste reduceras till förmån för frivården synes ofrånkomligt.

Enligt propositionen utarbetar *kommittén för anstaltsbehandling* förslag till nya och mer tidsenliga behandlingsregler. Denna kommitté inledde sin verksamhet i början av 1967. Även om kommittén behövt en avsevärd tid för att genom klientelundersökningar och dylikt grunda sina slutsatser och förslag, borde nu ett betänkande vara att vänta. I varje fall bör regeringen tillse, att resultatet av kommitténs arbete föreligger i så god tid att det i behövliga delar kan föranleda behandling senast vid riksdagen 1971.

I den i propositionen givna, allmänna redovisningen av utredningar inom justitiedepartementet omnämns även, att i augusti 1969 tillkallats *kommittén för kriminologisk behandlingsforskning*. Anslag till sådan forskning har varit tillgängliga redan från och med budgetåret 1968/69, men förbrukningen har varit förhållandevis ringa. Tydligen, efter tvekan hur denna forskning skulle etableras, har sålunda numera en kommitté tillsatts för att leda verksamheten.

I nämnda avsnitt av propositionen uttalas bland annat följande:

Planeringen skall inriktas på forskningsobjekt, som syftar till att mäta rehabiliteringseffekten av olika behandlingsåtgärder. I första hand skall sådana undersökningar komma i fråga som kan ge underlag för ställningstaganden i fråga om kriminalvårdens praktiska utformning under den närmaste tiden. De sakkunniga skall samtidigt eftersträva att sätta in sitt planeringsarbete i ett större kriminalpolitiskt perspektiv. De mer näralliggande projekten bör efter hand kunna infogas i en vidare planering av forskningen inom kriminologin och angränsande fält.

Folkpartiet, som varit pådrivande vid denna utveckling, hälsar med tillfredsställelse vad som nu bör kunna uträttas inom den betydelsefulla kriminalvårdsforskningen. Nedan omnämns, att ett första viktigt projekt blir uppföljningen av den föreslagna försöksverksamheten inom skyddskonsulentdistriktet i Sundsvall. Om anslagsbeviljandet till den kriminologiska behandlingsforskningen se nedan.

Kriminalvårdsstyrelsen och statskontoret har den 13 november 1969 till chefen för justitiedepartementet avlatit en skrivelse med förslag dels om en översyn av kriminalvårdens organisation, dels om en planerings- och utvecklingsenhet inom kriminalvårdsstyrelsen. Den föreslagna enheten har också upptagits i styrelsens petita med begäran om anslag (200 000 kronor).

De båda ämbetsverkens framställning finns inte ens omnämnd i propositionen. Däremot upptas där ett belopp av 200 000 kronor till »viss arvodesanställd expertishjälp för utvecklings- och planeringsfrågor» inom kriminalvårdsstyrelsen.

Eftersom den ifrågakvarande framställningen är av utomordentligt intresse, vill vi i korthet återge dess innehåll:

Syftet med de föreslagna åtgärderna är att förbättra vården och rehabiliteringen av hela det klientel, som finns inom kriminalvårdens verksamhetsområde.

Den begärda översynen av organisationen skall omfatta hela fältet: såväl anstaltsvård som frivård och såväl den centrala, regionala och lokala organisationen inklusive centrala nämnder och övervakningsnämnder. Kommunikationsvägar, beslutsprocesser, personalens rekrytering och utbildning m. m. skall planeras och uppföljas. De samlade resurserna skall avvägas på bästa sätt. Samverkan skall sökas med andra vårdområden. Översynen skall ta till vara både snabbt aktualiserade och mera långsiktiga projekt. Kontorsuppgifter bör förenklas och förbilligas i samråd med organet för ADB inom rättsväsendet.

Vidare sägs att en plan för översynen först skall läggas upp. I planen bör ingå förslag till mindre, avgränsade, sinsemellan prioriterade projekt. Översynen kan ske genom olika arbetsgrupper, förslagsvis en för mera vårdbetonade och en för mera administrativa uppgifter. Den förra gruppen skall förankras i den föreslagna planerings- och utvecklingsenheten i kriminalvårdsstyrelsen.

För översynen skall statskontoret svara i samråd med kriminalvårdsstyrelsen. Översynen bör ta sin början senast vid ingången av budgetåret 1970/71.

Om den föreslagna planerings- och utvecklingsenheten i kriminalvårdsstyrelsen anförs bland annat följande:

Kriminalvårdens möjligheter att på sitt fält bedriva praktiskt utvecklingsarbete har hittills varit begränsade, likaså att omsätta forskningsrön och att följa upp utvecklingsprojekt av försökskaraktär. För att leda denna viktiga verksamhet bör nu inrättas en planeringsenhet, som tills vidare bör inordnas direkt under kriminalvårdsstyrelsens verksamhetsledning. Den bör tillkomma den 1.7.1970.

Man framhåller, att det kan vara svårt att avgränsa enhetens arbetsområde. Enhetens utformning och organisatoriska inplacering får ses som interimistisk tills erfarenheter vunnits och den berörda översynen genomförs. Enheten bör emellertid få ett betydande utrymme för sitt handlande. Bland de uppgifter som enheten i första hand bör handlägga anges att utveckla metoder för att mäta prestationer och resultat inom olika behandlingsområden, att registrera och sammanställa forskningsprojekt och försöksverksamhet, att informera kriminalvården i dess helhet om nya forskningsrön och behandlingsmetoder, att själv ta initiativ till försöksverksamhet samt att medverka till att personal inom kriminalvården informeras och utbildas för att kunna göra aktiva insatser i fråga om nya former för vård och behandling.

Vid en bedömning av de sålunda gjorda förslagen anser vi oss böra förorda, att planerings- och utvecklingsenheten kommer till stånd på det sätt som föreslagits inte blott i kriminalvårdsstyrelsens och statskontorets gemensamma skrivelse utan även i styrelsens petita. Det förefaller också som om chefen för justitiedepartementet skulle vara positivt inställd till förslaget, ehuru han inte tagit ställning till utformningen av enheten. Härpå tyder tillmötesgåendet av styrelsens anslagskrav med den formuleringen att 200 000 kronor upptas till »viss arvodesanställd expertishjälp för utvecklings- och planeringsfrågor».

Vi vill inte bestrida att en organisatorisk översyn av den föreslagna modellen skulle kunna stimulera kriminalvårdens utveckling. Men av skäl som anförts redan i vår partimotion till 1969 års riksdag (II: 355) och som närmare utvecklas

nedan finner vi det vara långt viktigare att en parlamentarisk utredning ofördröjligen tillsätts för att närmare undersöka kriminalvårdens lämpliga framtida inriktning, dess plats i samhällsutvecklingen och dess andel av resurserna.

Den i och för sig positiva men tämligen planlöst genomförda humaniseringen av den svenska kriminalvården måste nu ersättas av en medveten satsning på rehabiliteringsaspekten och på frivården. En fast styrning måste ske av reformvilja, forskningsinsatser, behandlingsmetoder och ekonomiska resurser. Satsningen måste följas upp och resultatet av de olika åtgärderna värderas. Detta kan i första hand endast åstadkommas genom parlamentariska åtgärder.

Vid utredningen måste övervägas hur fångvårdsanstalters storlek och utformning kan påverka vård- och rehabiliteringsmöjligheterna för de intagna — debatten om den s. k. Kumlaserien har visat hur bristfälliga de överväganden varit som lett till tidigare planer för mycket stora fångvårdsanstalter. Man bör vidare söka utröna om inte en stor del av det klientel, som nu är intaget på ordinära fångvårdsanstalter, även av sluten karaktär, med bättre resultat skulle kunna vistas på anstalter av ungefär samma typ som de redan befintliga frivårdshemmen. En prövning måste även ske om inte behandlingstiden på anstalt, som nu i huvudsak anslås till arbete och yrkesutbildning, borde i långt större omfattning ägnas åt åtgärder som syftar mera direkt till en påverkan på den enskildes personlighet i rehabiliterande riktning.

I denna utredning måste de stora och viktiga principiella frågeställningar om sanktioner, allmänprevention m. m. som diskuteras i inledningen till folkpartiets partimotion om kriminalvården förra året tas upp. Här upprepar vi inte de synpunkter vi där framfört utan hänvisar på denna punkt till nyssnämnda motion. I samband med utredningen torde det bli oundgängligt, att även påföljdssystemet i brottsbalken omprövas.

Det är att befara att vilken form en allmän utredning än får kommer den att ta väsentlig tid. Vad som inte får ske är att regeringen under hänvisning till att en utredning pågår minskar den låt vara långsamma reformtakt som den själv synes ha godtagit i propositionen. Det finns tillräckligt med angelägna delreformer som inte kräver någon mera omfattande prövning.

Kriminalvårdsstyrelsens personal

Propositionen är snäv mot kriminalvårdsstyrelsens krav på nya tjänster. Vad som upptas i propositionen måste betecknas som ett självklart minimum, om man ser till de uppgifter som är pålagda styrelsen och den förmåga till egna initiativ som förväntas av styrelsen och som den tydligen också besitter.

Medel har sålunda beräknats för en tjänst som överinspektör för kriminalvårdens hälso- och sjukvård, med särskild uppgift att centralt leda den medicinska behandlingen av narkotikamissbrukare på fångvårdsanstalter och inom frivård. Vidare uppräknas avlöningsanslaget för en tjänst som biträde åt den nämnde inspektören, för en tjänst för att handlägga informationsfrågor och för en tjänst som föredragande i kriminalvårdsnämnden. I övrigt anvisas såsom redan sagts 200 000

kronor till viss arvodesanställd expertispersonal för utvecklings- och planeringsfrågor inom verket. Härtill kommer automatiska kostnadsstegringar.

Annorlunda uttryckt innebär detta att styrelsen skulle erhålla endast 4 av 26 begärda tjänster eller 1 372 000 kronor av äskade 2 438 000 kronor.

Av styrelsens petita inhämtas, att av de begärda 26 tjänsterna styrelsen har prioriterat 15 med utförliga specialmotiveringar.

Vi föreslår att styrelsen för att bättre kunna lösa sina trängande arbetsuppgifter måtte tilldelas ytterligare tre byrådirektörer och två biträden, därav ett kvalificerat, motsvarande en anslagsuppräknings av 225 264 kronor. Fördelningen av tjänsterna på enheter inom styrelsen torde få ankomma på Kungl. Maj:t efter styrelsens hörande.

Kriminologisk behandlingsforskning

I anslutning till vad ovan sagts om den kriminologiska behandlingsforskningen noteras att kriminalvårdsstyrelsen i sina petita föreslagit en professur i behandlingsforskning, förlagd till anstalten Hall, som bör bli ett kriminalvårdens behandlings- och forskningscentrum.

Anslaget till behandlingsforskning utgår för innevarande budgetår med 300 000 kronor. I propositionen upptas för nästa år 400 000 kronor. Detta torde kunna innebära att departementschefen försäkrat sig om medel för den begärda professuren.

Vi yrkar att en sådan professur inrättas från ingången av budgetåret 1970/71 och knytes till Stockholms universitet.

Frivården

Redan inledningsvis har vi konstaterat att propositionen riktigt nog lägger tyngdpunkten vid frivården. De anslagsökningar som föreslås tillgodoser sålunda främst frivården och det viktiga gränsområdet mellan egentlig anstaltsvård och frivård.

Justitieministern framhåller att en successiv förstärkning av frivårdens resurser har pågått under hela 1960-talet. För budgetåret 1970/71 beräknas medel för ytterligare 55 tjänster. Vid sidan av den personella upprustningen fortsätter strävandena att tillgodose frivårdsklientelet behov av lämpliga bostäder, i varje fall under den första kritiska tiden efter frigivningen från anstalt. I detta syfte beräknas medel för ytterligare anläggningar, både sådana av hotellkaraktär och sådana med mer hemliknande atmosfär, samt för placering av frivårdsfall i enskilda familjer. För behandlings- och stödåtgärder (tidigare benämnt understöd åt frigivna m. m.) har beräknats ytterligare 1,3 milj. kronor. För en försöksverksamhet som tar sikte på förbättrad tillsyn och intensifierad vård i fråga om frivårdsfallen föreslås att vissa personella och materiella behandlingsresurser tillförs skyddskonsulentdistriktet i Sundsvall. Försöket avses skola kontrolleras och analyseras av vetenskaplig expertis.

Den sålunda föreslagna upprustningen tillgodoser ingalunda de krav som krimi-

nalvårdsstyrelsen framställt och som vi i princip ansluter oss till. När vi för frivårdens del dock inte yrkar ytterligare uppräknings, är det i den förhoppningen att de ansvariga även i fortsättningen skall fullfölja den oavbrutna förstärkning av frivården, varom allmän enighet tycks råda, och närmast — såsom ovan berörts — tillse att kriminalvården i annat sammanhang får betydligt ökade resurser för behandlingen av narkomaner.

De medel som anvisats till behandlings- och stödåtgärder åt frivårdsklientelet har alltid visat sig otillräckliga. Genom den senast föreslagna höjningen skulle denna anslagspost dock komma att uppgå till ett avsevärt belopp (3 milj. kronor). Detta får inte föranleda kriminalvården att ge avkall på socialvårdens lagfästa skyldighet att lämna ett basunderstöd även åt kriminalvårdens frivårdsklientel. De understöd, som utbetalas direkt av kriminalvården, är endast avsedda att av vårdmässiga skäl suppleras socialvårdens insatser. Av uttalanden i kriminalvårdsstyrelsens petita framgår att styrelsen bevakar detta viktiga avsnitt i samhällets vårdpolitik. Det torde emellertid inte vara ur vägen att Kungl. Maj:t i vederbörande regleringsbrev meddelar lämpliga anvisningar.

Sedan åtskilliga år har anslag stått till förfogande för inrättande av s. k. frivårdshotell, avsedda att under en övergångstid bereda bostad — men inte annan omsorg — åt klienter inom frivården. Av olika skäl har denna verksamhet haft mycket svårt att komma i gång. Av redogörelsen i kriminalvårdsstyrelsens petita framgår att ännu inte ett enda hotell trätt i verksamhet men att under kalenderåret 1970 två möjligen tre är färdiga. Man saknar sålunda tyvärr fortfarande all erfarenhet av hur ett sådant hotell fungerar i praktiken. Kanske är det i själva verket så, att denna typ av anläggning inte är särskilt lyckad och att egentliga frivårdshem — »anläggningar med mer hemliknande atmosfär», för att använda departementschefens uttryck — är ur vårdsynpunkt lämpligare och mera oumbärliga än frivårdshotell. Skulle så visa sig vara fallet bör resterande anslag för frivårdshotell, även de medel som kan komma att beviljas av årets riksdag, omedelbart användas för frivårdshem. Regeringen bör, om så är behövligt, inhämta riksdagens samtycke till den förändrade dispositionen.

Vad angår den föreslagna försöksverksamheten vid skyddskonsulentdistriktet i Sundsvall kan tydligen här uppföljas ett yrkande, som var upptaget i vår partimotion till 1969 års riksdag, nämligen en försöksverksamhet rörande förbättrad övervakning, närmast avseende uppdelningen av uppgifter mellan lekmän och tjänstemän inom frivården. Vi gjorde bland annat gällande att en rimligare sådan uppdelning förefaller vara att tjänstemännen (inom skyddskonsulentorganisationen) i större utsträckning än för närvarande får ansvaret för sina enskilda klienters sociala behov i form av understöd, bostad etc. medan lekmännen (övervakarna) får till uppgift att fungera som kontaktmän, vänner och rådgivare, utan egentlig kontroll- och rapporteringsskyldighet. Vi hälsar med tillfredsställelse att kriminalvårdsstyrelsen enligt sina petita vid utarbetandet av planerna för försöksverksamheten i Sundsvall beaktat dessa synpunkter.

Vi föreslår, att riksdagen uttalar sig för att vid uppdragande av de närmare riktlinjerna för den föreslagna försöksverksamheten inom skyddskonsulentdistriktet i Sundsvall försök även skall göras med en sådan uppdelning av arbetsuppgifterna mellan tjänstemän och lekmän som den av oss förordade.

Arbetet med de intagnas frigivning

För att förstärka den underbemannade assistentpersonalen vid anstalterna, bl. a. för att på ett bättre sätt bereda de intagnas frigivning, har kriminalvårdsstyrelsen yrkat 25 assistenttjänster till en kostnad av 1 000 210 kronor. Av dessa tjänster prioriteras tydligen 15. Detta krav omnämns i korthet i propositionen men lämnas helt utan bifall. I avsnittet om frivården — som enligt vad ovan sagts erhåller personalförstärkningar — anger departemetschefen att »tjänst inom frivårdsorganisationen kan tillfälligt komma att utnyttjas för att på fångvårdsanstalt bereda de intagna frigivning».

Den sistnämnda anordningen måste betecknas som en nödfallsutväg. Förstärkningarna för frivården bör metodiskt följas upp i gränsområdet mot anstaltsverksamheten. Vi yrkar därför en uppräknig av fångvårdsanstalternas avlöningsanslag med medel till fem assistenttjänster, som bör tilldelas de anstalter, där förberedelserna för de intagnas frigivning befinner sig i det största trångmålet. Den föreslagna höjningen uppgår till i runt tal 200 000 kronor.

Anläggningar av hemliknande karaktär

I det yttrande av justitieministern, som vi inledningsvis citerat, har med rätta fastslagits att gränserna mellan egentlig anstaltsvård och frivård numera är flytande och bör vara det.

Om man konsekvent drar ut denna linje, betyder det bland annat att man måste ifrågasätta om de nuvarande fångvårdsanstalterna har en lämplig struktur. I huvudsak bör detta övervägande anförtros åt den allmänna utredning om kriminalvårdens målsättning och organisation som kan vara att vänta. Men en generell utredning behöver inte hindra att initiativ i mindre skala övervägs redan nu.

Som ett lämpligt objekt för en strukturförändring vill vi peka på anstalterna för internerade. Där har under senare år vistats i genomsnitt 750 män, medan antalet till vård i frihet överlämnade av denna kategori varit något lägre, bortåt 700. Omsättningen mellan anstalts- och frivård är stor, vilket bland annat betyder att återfall i brott, alkoholmissbruk och narkomani är synnerligen vanliga bland detta klientel.

Många internerade är mera samhällsbesvärliga än egentligen brottsliga. I brist på bättre resurser överförs de till vård utom anstalt i mycket fria former och lämnas i stor utsträckning att ta hand om sig själva, vilket de åtminstone till en början inte är mäktiga. De återfaller ofta tämligen snabbt i ett asocialt levnadssätt och återtas, med eller utan dom på ny minsta tid, till slutet vård.

Om denna kategori internerade i stället bereddes plats på anläggningar av hem-

liknande karaktär — antingen dessa förklaras som fångvårdsanstalter eller hänförs till frivården — skulle de få en mer personlig omvårdnad och därmed långt större möjligheter att anpassa sig till ett hyggligt liv i det öppna samhället. Huruvida de platser på egentlig fångvårdsanstalt, som skulle kunna indras, är i driften dyrare eller billigare än platserna på ett frivårdshem — vilket kan bestämmas vid en utredning — är i sammanhanget ganska betydelselöst eftersom det gäller en klar vinning ur vårdsynpunkt.

Med stöd av vad sålunda anförts yrkar vi att Kungl. Maj:t måtte ge kriminalvårdsstyrelsen i uppdrag att utreda och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till anläggningar av hemliknande karaktär för omkring ett hundratal internerade, vilka annars skulle vistas på vanlig fångvårdsanstalt.

Medinflytande för de intagna på vårdanstalt

I den redan nämnda partimotionen till 1969 års riksdag har lämpliga former för de intagnas medinflytande i korthet berörts. Partiet inskränkte sig då till att förorda en försöksverksamhet.

Under det senaste året har vid vissa fångvårdsanstalter inträffat allvarliga oroligheter bland de intagna. Strejker har ägt rum, såväl arbets- som hungerstrejker. Dessa aktioner har från de intagnas sida delvis motiverats med att de inte beretts ett av dem önskat medinflytande i anstalternas dagliga verksamhet.

Utvägar bör sökas för att förebygga dylika beklagliga tilldragelser. Bland annat bör utan dröjsmål ske en reglering av de intagnas rimliga medinflytande i det vårdarbete som ju är inriktat på deras egen återinpassning i samhället. Ett sådant medinflytande kan skapa aktivitet och en ökad känsla av människovärde. Det bör, åtminstone tills vidare, inte bli fråga om någon rätt att delta i beslut om utformningen av anstaltens verksamhet eller rätt att vidta s. k. fackliga åtgärder såsom strejk. Det är däremot önskvärt att de intagna i organiserade former får tillfälle att utse representanter, diskutera och framföra de önskemål, som de i mångfaldiga avseenden kan ha beträffande arbete, fritidsverksamhet, allmänna förmåner, utformning av lokaliteterna m. m.

Formerna för medinflytandet bör kunna variera alltefter anstaltens storlek, struktur och klientelets sammansättning. En anordning, som synes mycket lämpligt för ett närmande mellan personal och intagna, är att representanter för båda kategorierna ingår i en samarbetsnämnd. Men erfarenheten tycks dock ha visat att de intagna helst också vill ha ett organ av typen förtroenderåd, som är helt deras eget. När de inte fått en sådan rättighet, tycks de på vissa håll ha tagit saken i egen hand och skapat en form av organisation som sökt verka i smyg utanför anstaltsledningens kontroll. Vid några anstalter har förtroenderåd fungerat med ett ur vårdsynpunkt lyckligt resultat. Vi finner det naturligt att de intagna vid svenska fångvårdsanstalter i reglerade former ges en rätt att utse representanter i ett förtroenderåd som i olika sammanhang kan företräda de intagna. Det måste naturligtvis skapas garantier för att förtroenderåden inte blir ett redskap för sådana ledare

som utövar kamratförtryck eller på annat sätt saboterar den nödvändiga ordningen inom anstalten.

Riksdagen bör uttala sig för att chefen för justitiedepartementet snarast skall föranstalta om att lämpliga normer fastställs för de intagnas medinflytande i anstaltens verksamhet. Reglerna bör gälla provisoriskt i avbidan på omarbetning av behandlingslagen och tillhörande författningar.

Vi vill i detta sammanhang konstatera att departementschefen i det i propositionen upptagna förslaget om samarbetsorgan för bildningsverksamhet m. m. — var om närmare nedan — är beredd att insätta representant även för de intagna.

Arbete och annan vård vid fångvårdsanstalterna

Arbetsdriften vid de svenska fångvårdsanstalterna är välorganiserad och delvis industrialiserad. Inom denna förekommer också yrkesutbildning, omskolningsverksamhet och terapibetonade sysselsättningar.

De intagna har i princip normal arbetsvecka. Vid sidan av den tid, som åtgår för det ordinarie arbetslivet, blir sålunda i regel endast kvällar samt lördagar och söndagar tillgängliga för annan vård.

Arbetet i dess olika former ger förvisso en stabilisering av den intagnes tillvaro på anstalten liksom av anstaltslivet i gemen. Men det är en öppen fråga i vilken utsträckning arbete kan åstadkomma den påverkan av personligheten i positiv riktning, den rehabilitering, som är målet för anstaltsvistelsen.

Det är möjligen, kanske troligen, så, att anstaltsvistelse är ett dåligt instrument för en social förbättring därför att de oundvikliga nedbrytande faktorerna alltid blir minst lika starka som de positiva. Men så länge anstaltsvistelse tillgrips i så stor omfattning som fortfarande är fallet — vi erinrar om att anstaltsbeläggningen, trots att frivården vinner terräng, rör sig omkring 5 500 personer — får ingen möda lämnas osparad för att söka utröna om inte en förändring och förstärkning av vårdresurserna kan ge ett bättre resultat än nu.

Vi vill göra gällande att den största bristen i anstaltsvården för närvarande är att tillräcklig dagtid inte står till förfogande för andra vårdaktiviteter än arbete, yrkesutbildning och sådant.

Karakteristiskt för det nuvarande betraktelsesättet är att inte ens kriminalvårdsstyrelsen i sina senaste, väl genomarbetade och framåtsyftande petita är inne på att konsekvent utvidga tiden för andra vårdmoment. Man kommer visserligen med utmärkta förslag om ett positivt utnyttjande av de intagnas fritid. Men skulle såväl arbetslivet som fritidsverksamheten på anstalterna intensifieras på sätt som styrelsen vill, kan det vara fara värt att de intagna utsätts för en alltför hård press. De behöver en viss fritid till egen disposition. Och framför allt bör de vara betjänta av att vårdaktiviteter utanför det egentliga arbetslivet får sin väl tillmätt dagtid.

Helst borde en total omläggning ske av dagordningen vid fångvårdsanstalterna, förslagsvis så att med individuell anpassning en betydande del av veckan anslogs

till annan vårdverksamhet än arbete. Det kan gälla studier av olika slag — bland annat syftande till en bredare samhällsorientering — terapi i grupp eller enskilt, kroppsövningar m. m.

En konsekvent omläggning av vårdarbetet av den art som här förordas måste givetvis föregås av utredning. Om regeringen tillsätter den generella utredning för vilken vi i det föregående pläderat, blir det en förstahandsuppgift för den att uppta spörsmålet om en lämplig fördelning i tid och resurser mellan arbetsdrift och annan vård. Kommer inte en sådan allmän utredning till stånd inom den närmaste tiden bör en specialutredning tillsättas. Men problemet bör angripas redan nu och, försöksverksamhet sätts i gång utan dröjsmål.

Genom en händelse på arbetsmarknaden under 1969 tillfördes kriminalvården ett erfarenhetsmaterial just i den fråga som behandlas här. Arbetsledarna vid vissa anstalter befann sig under några månader i strejk. De intagna vid de berörda anstalterna måste då sysselsättas med andra vårdaktiviteter. Enligt vad som kunnat inhämtas utföll denna provisoriska vårdverksamhet mer eller mindre väl, men åtminstone vid fångvårdsanstalten i Malmö betraktades den som en klar framgång. Sedan strejken upphörde omkring den 1 november 1969 har från Malmöanstalten till kriminalvårdsstyrelsen ingivits en framställning om anslag för att fortsätta den studie- och kulturella verksamhet som bedrevs under arbetsnedläggelsen.

Vi yrkar, att riksdagen hemställer hos chefen för justitiedepartementet att uppdraga åt kriminalvårdsstyrelsen att anordna försök med en omläggning av vårdarbetet i den av oss föreslagna riktningen.

Bildningsverksamheten bland de intagna

På förnyad framställning av kriminalvårdsstyrelsen har departementschefen nu funnit sig kunna föreslå vissa medel till en organisation som avser att till anstalterna knyta utomstående, socialt verksamma krafter som kan ge impulser i vårdarbetet. Detta betyder en konsolidering av de insatser som redan görs till de intagnas bästa av olika utomstående sammanslutningar och enskilda.

Styrelsens och departementschefens lösning divergerar. Styrelsen har sålunda föreslagit nämnder för idrotts-, bildnings- och besöksverksamhet, bestående av styresmannen för anstalten, en representant för ortens idrottsförening och en för folkbildningsrörelserna med representation även för de intagna. Men styrelsen har också föreslagit särskilda nämnder för arbetsmarknads- och fackliga frågor. I dessa skulle ingå styresmannen, representanter för arbetsledarpersonalen och de intagna, en representant för arbetsmarknadsverket och en för den regionala fackliga verksamheten. Nämnder av båda slagen skulle inrättas vid samtliga anstalter. Styrelsen beräknar kostnaderna enbart för arvoden till 356 000 respektive 164 000 kronor, tillhoppa sålunda 520 000 kronor.

Departementschefen synes för sin del ha slagit ihop nämnderna och i varje fall starkt begränsat antalet anstalter som skulle komma i fråga. Han anför:

För att vid vissa större anstalter inrätta samarbetsorgan för dels idrotts- och bildningsverksamhet och dels arbetsmarknadsfrågor och fackliga verksamhet har

jag beräknat sammanlagt 200 000 kronor. I dessa organ bör ingå företrädare för lokala idrotts- och bildningsorganisationer, för den lokala fackliga rörelsen och för anstaltsledning och intagna.

Detta initiativ kan hälsas med tillfredsställelse. Men enligt vår mening går departementschefen fram med alltför stor försiktighet. Här rör det sig ju inte om en försöksverksamhet. Behovet av en organisation som den föreslagna är helt uppenbart. Vi erinrar om att sedan länge en annan detalj inom anstaltsvården är reglerad på ett motsvarande sätt, nämligen den andliga vården.

Vi kan till nöds godta departementschefens förslag — som vi uppfattar det — att till en början koncentrera den ifrågasvarande kontaktverksamheten till en nämnd per anstalt. Men även om i förslaget ligger en underförstådd hänvisning till att organisationen bör genomföras etappvis, måste nu budgetärt sett tas ett djärvare steg än som föreslås i propositionen. För att möjliggöra att ytterligare ett antal anstalter skall bli delaktiga av reformen, yrkar vi att anslagsposten för inrättande av samsamarbetsorgan för idrotts- och bildningsverksamhet m. m. uppräknas med 100 000 kronor till 300 000 kronor.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en parlamentarisk utredning om kriminalvårdens framtida utformning,

att riksdagen måtte besluta att en professur i kriminologisk behandlingsforskning skall inrättas från ingången av budgetåret 1970/71 i anknytning till Stockholms universitet samt att nödvändigt anslag beviljas,

att riksdagen uttalar sig för att i riktlinjerna för den föreslagna försöksverksamheten inom skyddskonsulentdistriktet i Sundsvall skall upptas försök med en sådan uppdelning av arbetsuppgifterna mellan tjänstemän och lekmän att lekmännen mera blir kontaktmän och rådgivare än egentliga övervakare,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer *dels* om uppdrag för kriminalvårdsstyrelsen att utreda och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till anläggningar av hemliknande karaktär för omkring ett hundratal internerade, vilka annars skulle vistas på vanlig fängvårdsanstalt, *dels* att lämpliga normer snarast fastställs för intagnas medinflytande i fängvårdsanstaltens verksamhet, *dels* att åt kriminalvårdsstyrelsen uppdrages att anordna försök med en omfördelning av behandlingstiden på anstalt så att mera tid kan ägnas åt rent vårdmässiga aktiviteter,

att riksdagen måtte under andra huvudtiteln, rubriken F 1. Kriminalvårdsstyrelsen, anvisa ett — i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag — med 225 264 kronor till 16 967 264 kronor förhöjt anslag för inrättande i styrelsen av ytterligare tre tjänster som

byrådirektör och två tjänster som biträde, därav en kvalificerad tjänst, samt

att riksdagen måtte under andra huvudtiteln, rubriken F 2. Fångvårdsanstalterna, anvisa ett — i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag — med 300 000 kronor förhöjt anslag om 229 286 000 kronor för att inrätta ytterligare fem tjänster som assistent (200 000 kronor) och ytterligare samarbetsorgan för idrotts- och bildningsverksamhet m. m. (100 000 kronor).

Stockholm den 27 januari 1970

Gunnar Helén (fp)

Olle Dahlén (fp)

Ruth Hamrin-Thorell (fp)

Axel Andersson (fp)

Stig Stefanson (fp)

Eric Peterson (fp)